

Karmen Medica

SODOBNE MIGRACIJE IN DILEME VARNOSTI

OPREDELJEVANJE MIGRACIJ

Pri pojasnitvi današnjih selitvenih procesov klasični *push-pull* dejavniki ne zadoščajo več. Sodobni *push* dejavniki vse močnejše presegajo tradicionalna povpraševanja po delovni sili v postindustrijskih družbah (Massey 1998: 12–13). Idealno ravnovesje ponudbe in povpraševanja, ki je popolnoma ustrezalo mikroekonomskim standardom industrijske družbe, lahko imamo za maksimo preteklosti. Tudi klasične države emigracije se spreminjajo v imigrantske države, kot je na primer Italija, Španija, Portugalska, Grčija pa tudi Slovenija.

Vsako novo opredeljevanje migracij – prisilnih ali prostovoljnih, trajnih ali začasnih, organiziranih ali neorganiziranih, legalnih ali nelegalnih, vključuje tudi določanje novega teoretskega modela ali metodološkega okvira. Toda definicija odloči, kakšen status bo migrant pridobil v novem okolju, ali mu bo zagotovljena eksistenca in ali bo lahko legalno ostal. Ni namreč vseeno, ali je obravnavan kot begunec ali kot prisilni, prostovoljni ali ilegalni migrant; poimenovanje pomeni, da bo lahko ostal ali da bo vrnjen domov (Castels 2002). Za ilegalne migracije se vse pogosteje uporabljajo izrazi nedovoljene, nezakonite, nedokumentirane migracije. Čeprav najbolj radikalne definicije opredeljujejo vse migracije kot prisilne (razen turizma), je razvidno, da je med njimi vse manj legalnih, vse več pa ilegalnih migracijskih premikov.

Nekateri avtorji navajajo, da je pravzaprav velika večina migrantov ilegalnih, ki jim v nekaterih državah rečejo tujci brez papirjev (to so tisti, ki so v državo prišli po nedovoljeni poti in si pozneje tam pridobili dokumente), ilegalci ali kratko malo tujci. V Litvi so na primer begunci, prisilci za azil in »osebe brez papirjev« pred uvedbo

novih zakonov veljali za brezdomce. »Ilegalec« pomeni tistega, katerega identiteta še ni znana. Izraz »ilegalci« v Nemčiji označuje migrante, ki v državi živijo brez dovoljenja za prebivanje (Drolc 2003: 164–165). Danes poznamo raznotere in deloma prekrivajoče se oblike nedovoljenega, nezakonitega ali t. i. ilegalnega migriranja. V grobem bi lahko identificirali vsaj tri oblike tovrstnega preseljevanja. Najbolj praktičiran način je, da potencialni migrant legalno stopi v državo kot turist, sezonski delavec, poslovni potnik, prosilec za azil ali begunec. Njegova ilegalnost se začne v trenutku, ko brez dokumentov ostane dlje, kot mu je odobreno, in sploh, če sprejme zaposlitev brez dovoljenja za delo (*overstayers, sans-papiers*). Naslednja oblika je skrivna priselitev ali prestop meje s ponarejenimi dokumenti. Tretje in najbolj nevarno je delovanje mednarodnih tihotapskih mrež, ki imajo vlogo »dostavljanja priseljencev brez možnosti«. V mestih tretjega sveta se neredko predstavljajo kot zakonite, specializirane »turistične agencije«. Migrante izpostavljajo smrtnim nevarnostim, prevažajo jih v neprimernih prevoznih sredstvih, zaprtih zabojnikih, za plovbo neprimernih ladjah. Ravno ti »dostavljalci« ali »posredniki« največ profitirajo od evropskega ograževanja.

Evropske sredozemske države so v osemdesetih letih omogočale zakonito priseljevanje, ki mu je sledila nezakonita zaposlitev, vendar to še ni veljalo za ilegalno priselitev. Takrat je bil to še odgovor na spremembe v ponudbi in povpraševanju na nižjih ravneh zaposlovanja, ki so se zgodile v določenih sektorjih zaposlovanja. Ob koncu osemdesetih let se »ekonomskemu beguncu«, ki prosi za azil, pridruži podoba »ilegalnega priseljenca« (*op. cit.*: 408–409). Najpogosteje srečamo tovrstno prakso v sredozemskih državah, zlasti v Italiji in Franciji. Tretjino avtocest v Franciji so

po utemeljenih ocenah zgradili »ilegalci«, ki so zelo prisotni tudi v francoski avtomobilski industriji. Tega seveda nihče javno ne prizna (Bade 2005: 446–447). Največ ogorčenja znotraj EU je povzročila italijanska selekcija, ki je šla na breme drugih držav. V Italijo so migranti lahko vstopili legalno in se zaposlili ilegalno. Če niso dobili dela, so potovali naprej v druge države. V devetdesetih letih je morala Italija svoje azilno pravo in politiko priseljevanja prilagoditi temeljnemu pravilu, ki so veljala za zahodnoevropski prostor (Bade 2005: 415–418). Tema »ilegalnosti« je danes centralna tema »trdnjave Evrope«. Odločilna pobuda, ki je »harmonizirala« nacionalnodržavne politike na tem področju, je bila vsaj na evropskem prostoru usmerjena v odprtje notranjega trga, ki naj bi bil v skupnem varnostnem interesu sprejemnih držav. Za migracijsko politiko EU je od devetdesetih let postala odločilna povezanost obrambe navzven in integracije navznoter, z nedvoumno prioriteto obrambe navzven. Skupaj s tem trgom je začelo naraščati nezaupanje tudi do meddržavnih migracijskih procesov, ki so nenadzorovano potekali znotraj evropskih meja. V žargonu varnostne politike so to poimenovali »migracijska ranljivost« (Bade 2005: 418).

Države vse bolj otežujejo in omejujejo prihode, meje so vse bolj nadzorovane. Pogoji, v katerih imigranti delajo, če se srečno prebijejo do destinacije (te pa so, mimogrede, vedno manj predvidljive), so zelo slabi in v nasprotju s tem, kar je ljudem predstavljeno v medijih in kar jim obljublja in opisujejo posredniki. Imigracijski status vse bolj postaja vprašanje socialne vključenosti ali prej izključenosti. Idilična slika Zahoda kot kraja, kjer se cedita med in mleko, se kmalu po prihodu priseljencev razblini. Kvote priseljevanja, meje in tudi strukturo migranta pri tem postavlja t. i. razviti svet, zlasti Evropska Unija, ZDA, Kanada in Avstralija.

MEJE, TOKOVI IN STRUKTURA MIGRANTOV

V evropskem prostoru so se po padcu železne zavesne popolnoma spremenili migracijski vzorci in tudi migracijske poti. Prej prevladujoči in ustaljeni tokovi od Juga proti Severu in od Vzhoda proti Zahodu ne veljajo več, stopnja nepredvidljivosti je vse večja, vse smeri se vse bolj prekrivajo in migracije vse bolj potekajo v smereh Jug–Vzhod–Zahod in Vzhod–Jug–Sever.

Tokove zlasti ilegalnih migracij percipiramo iz dvojne perspektive. Eno je osredotočenost na regionalno politiko, drugo pa so globalni pritiski, ki se jim v prihodnje ne bomo mogli izogniti. Nobena država ne more zapreti svojih meja, vse meje so prepustne in selektivne, ljudje vedno najdejo pot čeznje. Po drugi strani pa danes vedno bolj težijo k temu, da bi jih obvarovali pred tujimi »vdori«. Priseljencev, ki se bodo priselili po legalni poti, z dovoljenjem priseljenke države, bo po projekcijah EU zmeraj manj, ilegalnih migrantov pa vedno več.

Kako se sploh soočiti z ilegalnim priseljevanjem, če upoštevamo, da se prebivalstvo EU stara, narašča pa potreba po delovni sili, in glede na to, da se do nedavnega najbolj profitabilne narko mreže vse bolj preusmerjajo v tihotapljenje ljudi – tveganje je manjše, manjše so kazni, dobiček pa večji. Stroški za pot za posameznega migranta so odvisni od nacionalnosti, načina transporta in zelene destinacije. Po podatkih International Organisation for Migration (IOM) je povprečna cena za tihotapljenje posameznega migranta iz Kitajske v ZDA približno 30.000 ameriških dolarjev, migranti v Litvo pa plačajo od 3.750 do 12.000 ameriških dolarjev. Organizirane tihotapske mreže določajo tudi cene ilegalnih prehodov. V primeru Kitajske in Litve lahko sklepamo, da gre za trgovino z ljudmi, ceno prevoza ljudi morajo odplačati ali odslužiti, pri tem gre za večje zneske. Znotraj mednarodne trgovine z ljudmi je postalo skorajda nemogoče ločiti med legalnimi in ilegalnimi posli. Na primer, popolnoma legalno podjetje, kot je letalska družba, lahko nevede prevažata ilegalne migrante.

Pri tihotapljenju ljudi se praviloma postavljajo *ad hoc* cene in gre za manjše zneske, čeprav so primeri, ko so s tihotapljenjem samo ene skupine Romunov in zagotovitvijo delovnih viz zaslužili tudi do pol milijona ameriških dolarjev (IOM, 20. 3. 2001). Vedenje o tihotapskih poteh temelji bolj na pripovedovanjih in ocenah, saj gre za ilegalno dejavnost. Razpoložljive informacije kažejo na raznolikost tokov. Znotraj Evrope je najbolj zaželena destinacija Nemčija, čeprav priljubljenost v določenem trenutku določa tudi dostopnost in bližina države. Povpraševanje po storitvah tihotapcev radikalno narašča in tihotapljenje postaja donosen mednarodni posel. V vse večjem razmahu so migracije, ki se opirajo zgodbe izkušenih migrantov, govornice o izjemnih priložnostih in medijsko propagando. Poti, ki jo

bodo migranti ubirali v prihodnje, ni mogoče določiti (ne historične poti, vzpostavljene na podlagi kolonialnih povezav, ne bližina sosednjih držav ne usmerjajo novih migracijskih tokov). Ne glede na to, ali gre za kvalificirane, nekvalificirane, dalj časa nastanjene ali začasno prisotne delavce, legalne ali ilegalne migrante, v vseh primerih migracije ustvarjajo nove vezi med krajem in pripadanjem. »V obdobju klasičnih migracij v Novi svet je bil stereotip migranta tak: mlad mož, ki je šel za srečo, se je vrnil kot heroj, ki je uspel v tuji državi. Migracija je bila enostransko potovanje ali pa začasno bivanje. V vsakem primeru so se s selitvami odpirale možnosti za začetek novega, morda tudi boljšega življenja.« (Papastergiadis 2000: 47). Motivacija današnjih migrantov pa ni enaka kot tista iz začetnega obdobja. Že izkušnje žensk iz tretjega sveta ne morejo biti opisane po starem vzorcu migracij. Migracije v današnjem času obravnavamo v drugačni luči kot migracije iz preteklega obdobja. Poleg nedovoljenih, nedokumentiranih ali t. i. ilegalnih migracij vse bolj izstopa tudi migracija ženske delovne sile v države Zahoda. Ženska populacija predstavlja danes več kot polovico vseh migrantov in glavno delovno silo. Prisotnost žensk v nacionalnih migracijah je povezana s poceni delovno silo in začasnim delom. Te ženske so videne kot dvojne žrtve – nase prevzemajo družinske dolgove, čez-oceanske družbe jih prodajo v tujo državo, tam pa nimajo možnosti ustvariti nov občutek skupnosti. Imajo kratkotrajne kontakte med seboj, živijo v izolaciji od ostalih migrantov, njihova odtujitev pa prinese nov premislek o njihovi identiteti in socialnem statusu.

Hkrati poteka tudi drug trend, ki vključuje migracije na ne-Zahod; to so »poslovne« migracije podjetij, ki locirajo proizvodnjo tam, kjer so ugodni pogoji za njihovo dejavnost (s tem je mišljena produkcija v celoti, ne samo posamezni pogoni kot nekoč).

Gibanje je raznovrstno in se odvija v različne smeri. Različnost po izviru nakazuje, da imajo migranti manj možnosti, da vzpostavijo etnične povezave, kajti vzpostavljene migrantske skupnosti so jim lahko enako tuje kot večinska ali t. i. hegemonška skupnost. Migracijski tokovi postajajo vedno bolj kompleksni in raznovrstni, s tem pa tudi vse manj obvladljivi. Migracije so zajele tako rekoč ves svet (ne glede na status in izvir migranta) in so sestavni del vsakdanje realnosti. Telekomunikacije, tehnologija, transportna

sredstva so prispevali svoje ter pripomogli k večji povezanosti sveta. Človeku je sedaj dostopen še tako nedostopen in odročen kraj. Migranti so vse bolj mobilni, njihove zgodbe pa vedno bolj različne. Fleksibilnost na trgih ne pomeni večje prepustnosti na državnih mejah. Migrant vidi v odhodu predvsem priložnost. Današnji zemljevid globalnih migracij naj bi bil tako kompleksen, kot so biografije migrantov, pravi Papastergiadis (Papastergiadis 2000: 50).

DILEME VARNOSTI

Okrog migracij, zlasti ilegalnih, se v Evropi in tudi globalno nabira strah, ki naj bi bil upravičen, kot nekateri navajajo, zaradi različnih oblik nasilja v odnosu do večinskega prebivalstva in države, ekonomskega neravnotežja, življenja na obrobni območjih, ki rastejo v velikih mestih, in tudi političnega in ekonomskega okoriščanja s težavami migrantov. Strah se rojeva tudi pod vplivom sodobnih političnih sprememb, tako na nacionalni kot tudi na mednarodni ravni. Naslednji razlog za strah pred ilegalnimi migracijami je naraščajoče kolektivno prizadevanje po varnosti.

Globalizacija, sploh pa globalizirana komunikacija in medijske kampanje so pospešili in olajšali migracije; prej to ni bilo enostavno in lahko izvedljivo. Res je, da so zgodovinske povezave pod kolonializmom določale nekatere poti migracij (Alžirci se selijo v Francijo, Indijci v Veliko Britanijo, Surinamci na Nizozemsko itn.), trendi pa kažejo, da (še zlasti po padcu vzhodnega bloka) migranti gledajo za novimi destinacijami, glede na priporočila prijateljev, sorodnikov, agencij, medijev.

Danes je velik tudi pretok poslovnežev, svetovalcev, tehnikov, ki so izjemno mobilni. Poimenovali so jih *skilled transients*. Na drugi strani pa ostaja trgovanje z ljudmi, vse pogosteje tudi z človeškimi organi in prostitucija, kljub zgodbam, ki krožijo, in kaznim, ki so obljubljeni kršiteljem zakonov, vedno bolj v porastu.¹ Trgovci z ljudmi se zavedajo pomanjkljivosti zakonov, sicer pa je zanje tovrstna dejavnost manj tvegana kot kateri koli drug nezakonit posel. Danes poskušajo

¹ O odkritjih trgovine z človeškimi organi na območju Bosne in Hercegovine pričajo izpovedi svojcev žrtev, o čem je obsežno poročal tednik Slobodna Bosna, Sarajevo, 25. 8. 2005. Glej tudi: *L'Espresso*, 17. 5. 2007.

nacionalne države regulirati tok delovne sile nasproti kapitalu, medtem ko kapitalizem poskuša definirati ceno delovne sile na podlagi najnižje globalne cene in ne glede na globalne potrebe, pravi Papastergiadis (Papastergiadis, 2000: 50).

Kljub vojaški poostitvi nacionalnih meja in strogim kaznim je internacionalna vojna proti ilegalnim migracijam daleč od optimalnih rezultatov. Kako naj se država brani pred procesom, ki je globalno povezan z njenim lastnim razvojem? Kako naj migracijske pisarne določijo točna pravila, ki bi razlikovale legalne migrante od ilegalnih? Državni zakoni v smislu odnosa med globalizacijo in migracijo si pogosto nasprotujejo. Deregulacija in vzročnost delovne sile naredi trg delovne sile bolj obvladljiv na globalni ravni, obenem pa stimulira neformalno ekonomijo, ki vključuje v večji meri migrante kot domačo delovno silo (*op. cit.*: 50). V ospredju političnega interesa in vladajočih elit je vprašanje, kdo pripada razvitemu svetu (Evropi, ZDA, Kanadi, Avstraliji) in kdo ima pravico ostati »tukaj«. V Evropi so ilegalci »nevidni« in v interesu mnogih je, da bi postali še bolj.

Globalna mesta, kot so New York, London, Sydney, se kažejo kot multikulturalna mesta le z različnimi vrstami kuhinj. Kakšen naj bi bil multikulturalni prostor, kako naj urbani načrti postavijo tuje kulturne razlike v domač prostor, kdo naj sodi, ko gre za spore glede kulturnih kodov? Ilustrativen je primer, ki ga navaja Alisdair Rogers o ohranjanju kulture čikanov na Old Plaza v Los Angelesu izključno v turistične namene. Turistična atrakcija na Old Plaza so postali reveži, brezdomci in ilegalci, v veliki večini mehiškega rodu, prevladujejo čikani. Globalni kozmopolitizem današnjih mest ustvarja in v turistične namene prodaja globalni apartheid. Tipičen primer, kako se lahko vzdržujejo in uspešno tržijo različni kulturni kodi, je epizoda, ki jo navaja Rogers: »razpravljali so o prizadevanjih, da bi komercializirali in depolitizirali predel okoli Starega trga v Los Angelesu. Z umetno ustvarjeno kulturo čikanov so odvzeli pomemben vir revnim, brezdomnim in delavcem brez papirjev. Te epizode ponazarjajo, da lahko multikulturalizem prihaja tako od zgoraj kakor od spodaj in je usklajen z državnimi interesi, ko pritegne mobilni mednarodni kapital« (Rogers 1999: 252).

Zakovitost diskriminacije ne zmanjša njene rasiistične diskriminatorne narave. Mesta in družbe postajajo vse bolj etnično raznolike in kompleksne strukture z novimi migracijskimi prilivi. V družbo vključujejo tiste, ki se zlijejo z prevladujočo

podobo o rastoči blaginji, tehničnih novostih in so tudi pomembni za produktivnost družbe. Migranti so večno izključeni, a po drugi strani bolj povezani, kot pričakujemo, saj elita služi na račun ilegalnih migrantov, delo revnih migrantov izkorišča za ustvarjanje lastne blaginje. Pravzaprav ni socialnega prostora, ki bi zagotovil migrantom pozitivno in permanentno prihodnost.

»Ljudi, ki ilegalno živijo v EU, je treba vrniti v države, od koder so prišli, a je to treba narediti dostojanstveno,« je pred kratkim povedal za medije evropski komisar Frattini (*Delo*, 2. 9. 2005).

Navidezno skrb, v resnici pa ustvarjanje fobije pred begunci in azilanti, nenehno spodbujajo kampanje proti »navideznim azilantom«, »azilskim zajedavcem« in »ekonomskim beguncem« zlasti iz tretjega sveta. Že samo zapiranje meja, stroge kontrole, najbolj pa vizumski režimi reproducirajo nove migrante in potrebo po tihotapcih. Vedno znova se pri spodbujanju nestrpnosti političnim akcijam pridružuje tudi del medijev.

V člankih, intervjujih, reportažah, komentarjih, pismih bralcev ipd. je mogoče identificirati percepcijo nacionalne varnosti in odnos med mediji in javnostjo. Tovrsten diskurz je vtkan v vse sfere vsakdanjega življenja, zlasti pa spodbuja ustvarjanje nove ogroženosti, »nenehne nevarnosti«, svojevrstnega kroga panike. Ravno zadnje lahko vzamemo za značilen odnos do ilegalnih migrantov. Po drugi strani pa z ustvarjanjem slike o boljšem življenju drugje sami mediji posredno stimulirajo ilegalne migracije. Podobe bogatega Severa in Zahoda, ki jih prenašajo globalne medijske mreže, ljudem na Vzhodu in Jugu niso le porabniške, temveč tudi migracijske spodbude.

Tako v uradnih krogih kot tudi v medijih je vedno aktualno vprašanje, koliko smo pravzaprav varni pred ilegalnimi migranti. Lahko se vprašamo tudi narobe, namreč, koliko so ilegalni migranti varni pred evropsko potrebo po novi delovni sili, nizko nataliteto, željo po hitrejšem zaslužku.

SITUACIJA V SLOVENIJI

V zakonodaji EU, ki tudi Sloveniji določa pravila igre, intenzivno iščejo dolgoročne strategije in učinkovite programe imigracijske politike.

Različne oblike državnih prisil, administrativni ukrepi, klasične strategije in prijemi pri obravnavanju migracij so se izkazali za neuporabne oziroma povzročajo celo nasprotno učinke.

Slovenska družba še nima dolgoročnega programa imigracijske politike oziroma strategije, ki bi pripomogla k trajnejšem reševanju tega sicer globalnega vprašanja. Nova situacija je zlasti slovensko-hrvaški obmejni kontekst in imigracijska kontrola kot del evropskega mejnega režima, ki temelji na schengenskem sporazumu, ta pa na restriktivnosti in selektivnosti. Nova državnoteritorialna obmejnost je prinesla tudi novo socialnopsihološko percepcijo obmejnosti. Če je prva realna ovira, je druga plod in posledica strahov in predsodkov v družbi. V kakšni vlogi bo delovala nova shengenska meja oziroma slovensko-hrvaška državna meja v smislu prepustnosti in čezmejne interakcije? V širši družboslovni literaturi, pa tudi v politični terminologiji najdemo definicije meje kot območja stikov, bariere ali filtra. Tovrstna vprašanja, pa tudi konkretno dogajanje na področju vsakdanjega življenja, prehodnosti teritorija, legalnih in ilegalnih migracij, prisotnosti medijev na obmejnem prostoru in podobno, so integrativni dejavniki prihodnjega razvoja. Prav prehodnost današnjih obmejnih območij se v kontekstu lokalnih in transnacionalnih migracij vse bolj afirmira kot antipod globalizaciji, kar usmerja tudi k vse bolj poudarjeni nujnosti sinteze pristopov *bottom-up* in *top-down*.

Na lokalni ravni, zlasti tik ob meji, stroga mejna kontrola in neprepustnost nastopa za lokalno prebivalstvo kot ovira. Ilustrativen je primer prebivalca iz Pirana, ki pravi: »Zaradi pretoka tuje imigracije, ilegalcev, smo tudi sami deležni večjega nadzora državnih organov. Stroge mejne kontrole tudi za nas pomenijo otežaven prehod in pretok sredstev.«²

Prvič sem naletela na to problematiko, ko sem opravljala terensko delo na slovensko-hrvaškem obmejnem območju leta 1998. Prebivalci so se večkrat pritoževali, da jih je v odmaknjenih vasi-
kah po noči strah neznanih ljudi, ki se podajajo čez mejo. Nočni prehodi so se začeli stopnjevati po nastanku državne meje na tem območju. Še bolj so se pritoževali nad strogimi kontrolami, ki so jim popolnoma spremenile dotedanjo rutino vsakdanjega življenja na obmejnem območju. Nekateri so povedali, da se včasih tudi sami počutijo kot ilegalni migranti, glede na to, da gre za prostor

² Terensko delo na slovensko-hrvaškem obmejnem območju leta 1998 je bilo sestavni del projekta Inštituta za narodnostna vprašanja »Slovensko-hrvaško obmejno območje: Življenje ob meji«.

njihovega vsakdanjika, tako da so včasih sumljivi tudi na lastni njivi, gozdu, vinogradu.

Pogoste in rigidne mejne kontrole delujejo pokroviteljsko in ponižujoče tudi za navadne državljane, ki imajo urejene dokumente. Tistim, ki jih nimajo in jih zaradi tega lovijo, pa je krateno prav vse, od elementarnega človeškega dostojanstva do golega obstanka.

Urejenost, prepustnost in fleksibilnost državne meje v veliki meri določajo življenje teh obmejnih območij in vplivajo na bistveno komponento vsakdanjega življenja v obmejnem prostoru, to je, na vsebino in kakovost družbenih kontaktov.

Slovensko-hrvaška državna meja postaja zunanja meja EU in prav to območje je v nenehnem ospredju. Največ (80 %) vseh ilegalnih migrantov pride v Slovenijo iz Hrvaške. Na ministrstvu za notranje zadeve poudarjajo dobro sodelovanje, vse višje standarde s približevanjem Hrvaške EU, vse večjo kontrola, po drugi strani pa pravijo, da je pričakovati še naprej največje pritiske prav na tej meji. Po podatkih ministrstva za notranje zadeve je največ ilegalnih prehodov zabeleženih na meji s Hrvaško, in sicer leta 2005 3.249 ali za 23 % več kot v enakem obdobju leta 2004 (2.631). V deležu je obravnavano število ilegalnih prehodov na tej meji 80 % (skupnega števila ilegalnih prehodov). Med tujci je bilo največ državljanov Srbije in Črne gore (911 / 645), Albanije (568 / 559), Turčije (462 / 367), Bosne in Hercegovine (395 / 218), Makedonije (225 / 201), Moldavije (203 / 67), Bangladeša (155 / 34) in Hrvaške (92 / 93). Na meji z Italijo je bilo zabeleženih 571 (491) ali za 16 % več ilegalnih prehodov. Med tujci je bilo največ državljanov Moldavije (138 / 24), Srbije in Črne gore (127 / 135), Albanije (80 / 76), Turčije (56 / 50), Bosne in Hercegovine (35 / 28), Makedonije (32 / 34) in Romunije (16 / 30) (MNZ, Policija; druga številka v paru je za leto 2004).

V letu 2005 je bilo v primerjavi z letom prej zabeleženih za 19 % več ilegalnih prehodov državne meje. Največ ilegalnih prehodov je bilo zabeleženo v marcu, aprilu in maju, medtem ko jih je bilo junija, julija in avgusta nekaj manj. V zadnjem času se je nekoliko zmanjšalo število državljanov Albanije, Turčije in Bangladeša, povečalo pa se je število državljanov Srbije in Črne gore. Povečanje števila zabeleženih ilegalnih prehodov je opaziti na meji s Hrvaško, medtem ko se je njihovo število na meji z Madžarsko nekoliko zmanjšalo. Glavne poti v Slovenijo peljejo čez hrvaško mejo, glavno središče tranzita je v zadnjih letih postalo

Sarajevo, kjer postaja tihotapljenje pomemben vir zaslužka. V državnih službah poudarjajo, da se ob sedanjem izvajanju aktivnosti za preprečevanje ilegalnih migracij število ilegalnih prihodov ne bo povečevalo. Jezuitska služba za begunce, Slovenska Filantropija in druge nevladne organizacije pa opozarjajo, da ravno strogi predpisi povečujejo delež ilegalnih priseljencev (Tine Jenko iz Jezuitske službe za begunce v Ljubljani in vodja centra za psihosocialno pomoč beguncem pri Slovenski Filantropiji Franci Zlatar, aprila in maja 2005, osebna komunikacija). Migracija, ki je pravzaprav naraven in običajen človeški pojav, je postala eden od glavnih problemov evropskih vlad.

POLICIJSKO DELOVANJE

Od 80. let naprej, ko se je začela »trdnjava Evropa« vse bolj sistematično zapirati, na naddržavni ravni narašča dotok ilegalnih migrantov. V slovenski policiji so zaradi vse pogostejših prehodov državne meje delno spremenili koncept dela na obmejnih območjih. Z novjšimi ukrepi (uporaba termovizije, konjenice in psov za sledenje) so dosegli, da je bilo bistveno več tujcev prijatih v neposredni bližini državne meje. To jim je omogočilo, da so v skladu s sporazumi o vračanju v sosednje države, iz katerih so tujci nezakonito prišli (Madžarska in Hrvaška), vrnilo celo več kot pol vseh prijatih tujcev. Anonimni informant na slovensko-hrvaškem obmejnem območju v Istri opisuje, kako poteka zasledovanje in odkrivanje ilegalnih prebegov:

Največ prebegov je jeseni in pomladi, zaradi sezonskega dela, ki ga navadno opravljajo v Italiji. Najpogosteje po polnoči, proti jutru, ko je še tema, in sicer v gozdovih in na mejah. Največ uspeha imajo akcije, ki so izvedene ob sodelovanju s hrvaškimi organi in so tako lahko že vnaprej skrbno načrtovane s potrebnimi okrepitevami, ali akcije, ki se organizirajo, ko policisti s termovizijo opazijo prebežnike. Prebežnike navadno zajamejo v gruči, saj so precej prestrašeni in se ne razkropijo, dostikrat niti ne vedo, da so v Sloveniji, saj se najde največ takih prebežnikov, ki so jih vodiči pretentali, jim pobrali denar in pustili ob slovensko-hrvaški meji. Občani solidno sodelujejo s policisti, vendar gre navadno za informacije, ko so opazili prebežnike nekaj dni nazaj. Praviloma so izmučeni, sestradani, neprespani, prestrašeni. V glavnem potujejo v skupinah od pet

do deset članov, največ je mlajših moških od 18 do 28 let. Redkejši so primeri, ko so v takih skupinah ženske, starejši ali mladoletniki. Ravno to je največji problem, ko so ilegalni migranti mladoletne osebe, brez spremstva in brez dokumentov. Mladoletnikov se ne sme vračati, namestijo jih v domove za tujce in jim dodelijo skrbnika. Potem se začne postopek preverjanja podatkov. Pogosto gre za trgovino z mladoletniki, zgodi se tudi, da so v matični državi že bili prodani. Včasih pridejo z kakšnim lažnim sorodnikom. (Informant, slovensko-hrvaško obmejno območje, maj 2005, osebna komunikacija).

Dileme, nasprotovanja in problemi se pojavljajo tudi, ko se izdajajo za mladoletne osebe, za katere domnevajo, da to niso, pravijo na ministrstvu za notranje zadeve. Gre večkrat za prebežnike iz Afrike, ki nimajo nobenih dokumentov. V Švici so nekaj časa prakticirali snemanje rentgenskih kosti, kar naj bi identificiralo starost osebe. Pod pritiski nevladnih organizacij so morali to ukiniti, ker je daleč pregrebo vdiral v osebnost posameznika.

Policijsko delovanje je osredotočeno na varovanje sistema, družbene in politične dominacije, vključno z uravnavanjem trga delovne sile. To pa danes vključuje zlasti ekonomske migrante, begunce in migrante brez papirjev (Zorn 2005: 145). Njihov uspeh je merljiv z dobro organizirano akcijo, številom ujetih ljudi, mejno kontrolo. V tovrstnem merjenju uspeha se jim nemalokrat pridružijo tudi mediji. Boljša kontrola mejnih prehodov in udarne novice na straneh črne kronike o zajetih prebežnikih ustvarjajo vtis, da smo varni, preskrbljeni in seveda solidno informirani.

Bivši minister za notranje zadeve Rado Bohinc je nekoč izjavil, da je ob dosedanjem izvajanju aktivnosti za preprečevanje ilegalnih migracij pričakovati, da se število ilegalnih prihodov ne bo povečevalo. Za potrebe evropske komisije je bila l. 2004 pripravljena študija, imenovana »Zelena knjiga«, o povezavah legalnih in ilegalnih migracij. Podatki so pokazali, da kontrolni mehanizmi pravzaprav nimajo bistvenega vpliva ne na večanje ne na manjšanje migracij. Vsemu navkljub se odnos do sodobnih migracijskih tokov ni bistveno spremenil. Vse bolj rigidne mejne kontrole nacionalnih vlad in številnih forumov znotraj EU le še radikalizirajo napetosti v odnosu do migrantov.

Vodja oddelka za nedovoljene migracije in tujce na ministrstvu za notranje zadeve Melita Močnik pravi (osebna komunikacija), da Slovenija

dejansko vse bolj postaja država destinacije ter da se vse pogosteje pojavljajo zlorabe vizuma, azila in azilantskih postopkov in napetosti v odnosu do teh pri lokalnem prebivalstvu.

Na ministrstvu za notranje zadeve, sektor mejne policije, pravijo, da je pri ilegalnih migracijah njihova vloga bolj represivna kot preventivna. Izhodišča so jim spremljanje države izvir, držav tranzita in države destinacije.

Kot države tranzita so trenutno na prvem mestu Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna Gora, Turčija. »Problem« se pojavi, ko odkrijejo kakšno novo državo izvira. Leta 1998 je bil to Bangladeš. Registriranih je bilo 309 ilegalnih migrantov, dve leti pozneje 1603, potem iz leta v leto manj, leta 2003 samo 37. Izpostavljajo, da iz te države ne pelje t. i. naravna pot, ki bi bila usmerjena v Slovenijo. Kako in zakaj torej, je morda kakšna nova mreža tihotapljenja v ozadju ali kaj drugega? Leta 2000 je bil izredno velik priliv ilegalnih migrantov iz Irana. Zabeleženih je 14.852 prebežnikov, v naslednjih letih bistveno manj (leta 2001 1227, leta 2002 41, leta 2003 54) (Melita Močnik, 25. 10. 2004, osebna komunikacija). Splošna značilnost geografije tihotapljenja je v tem, da se poti nenehno spreminjajo. Tihotapske poti so v preteklosti večinoma potekale z Juga proti Severu, danes se vse bolj prepletajo, najpogosteje pa potekajo z Vzhoda na Zahod.

Struktura ilegalnih migrantov v Sloveniji pa taka. Največ prihajajo moški (ženske manj, prisotne so večinoma v primerih, ko migrirajo cele družine), mlajši (25–45 let) in zdravi (fizično zdravstveno stanje je v glavnem dobro). Izobrazba se pa razlikuje od države do države izvira. Iz Indije, Pakistana, Bangladeša pa tudi Irana prihajajo ilegalni migranti s precej dobro izobrazbo (tehnične stroke, gimnazijski maturanti) z dobrim znanjem angleščine, ki v svoji državi ali ne vidijo perspektive ali so pripadniki kakšnih etničnih in verskih skupin pod pritiskom. Iz Bosne in Hercegovine, Srbije in Črne Gore, Makedonije, Albanije, Moldavije pa tudi Kitajske prihajajo ljudje z zelo nizko stopnjo izobrazbe (osnovna šola, pogosto nedokončana).

Število ilegalnih migrantov se po podatkih Ministrstva za notranje zadeve povečuje v soodvisnosti od zakonov ponudbe in povpraševanja in tudi od varnostne situacije v širši regiji. V začetku leta 1999 je zaradi kosovske krize narastel pritisk na slovensko mejo. V letu 2000 se je struktura ilegalnih migrantov korenito spremenila. Vse

več tujcev je prišlo z Bližnjega Vzhoda in manj z območja nekdanje Jugoslavije. Trenutna slika je ravno nasprotna, največ tujcev prihaja iz Srbije in Črne gore, Bosne in Hercegovine, Albanije.

Ukrepi vladnih ministrstev, ki se pospešeno izvajajo, so v državah izvora vizumska politika, načelna stališča in državna politika, vplivanje na javno mnenje, ozaveščanje potencialnih migrantov, diplomatske dejavnosti. Ukrepi v tranzitnih državah so dvig kazni za illegalen prehod državne meje, ozaveščanje javnosti, senzibiliziranje vseh vpletenih, obveščanje v drugih državah. Ukrepi v ciljnih državah pa so restriktivna politika zaposlovanja in restriktivna politika do vprašanja bivanja tujcev.

Že terminologija državnih služb implicira potencialno kriminalnost migracij, zoper katere so potrebni poostren nadzor, dobro organizirane obmejne kontrole, obveščanje v drugih državah, načelna stališča in vsestranski ukrepi (o tem gl. Zorn 2003). Pritisk po varovanju meja se povečuje, ukrepi zelo jasno pokažejo, da so v službi varovanja državnega aparata, ne ljudi. Vse bolj nadzorovano upravljanje migracij nedvomno pomaga pri pridobivanju poceni delovne sile. Vladna ministrstva ne odstopajo od vedno strožjih mejnih kontrol in organiziranem policijskem nadzoru meja. Situacija se z nastankom nove schengenske (slovensko–hrvaške) državne meje še zaostre.³ Od 20. julija 2002 delujejo mešane patrolje na državni meji z Hrvaško, in sicer na območju policijske uprave Koper in istrske policijske uprave iz Pulja.

Dosedanji poskusi zmanjšanja ilegalnih prehodov na slovensko–hrvaški meji (nova EU meja) in slovensko–italijanski meji (bivša EU meja) z mešanimi patroljami vseh treh držav so dobro

³ Za primerjavo, kako daleč lahko seže obmejna kontrola, je zgovoren primer meja med ZDA in Mehiko. Meja je zavarovana z intenzivno osvetlitvijo, visoko jekleno ograjo, različnimi senzorji, opremljena je celo s senzorji, ki zaznajo bitje srca in gibanja, in z video nadzorom. Na tej meji letno umre okrog 500 ljudi, najpogosteje v puščavi, brez vode, ali se utopijo ob prehodu rek. Zaradi tega je agencija mehiške vlade za človekove pravice na obmejnem območju razdelila 70 tisoč map z podatki, kje lahko ljudje, ki se izgubijo, poiščejo pomoč. Ameriško ministrstvo domovinske varnosti temu nasprotuje in zahteva še strožjo politiko ZDA do migrantov. O tem: *Glas Istre* 26. 1. 2006. O podobnih problemih poročajo tudi na morskih mejah med Evropo in Afriko (Driessen 1998).

zastavljen projekt, ki je dal dobre rezultate, pravijo na policiji. Zlasti naj bi bilo tako na območju policijske uprave Koper in istrske policijske uprave iz Pulja. Po drugi strani poudarjajo, da je še vedno nestabilna situacija v širši regiji (Bosna in Hercegovina, Kosovo, Albanija) potencialen vir ilegalnih migrantov. O učinkovitosti ali etičnosti tovrstnih projektov se ne sprašujejo. Trgovina z ljudmi je postala najbolj donosen posel. Cena nelegalnega prestopa meje oropa posameznika vsega razen golega življenja, če se pa samo ozremo na vse bolj razširjeno trgovino z človeškimi organi, postaja razvidno, da niti življenje ne pomeni kaj dosti.⁴

Praksa kaže, da z represivnimi ukrepi ne bo mogoče omejiti dotoka prebežnikov. Poleg tega negativni razvojni in demografski trendi opozarjajo, da priseljenci, begunci, legalni ali ilegalni migranti za državo, ki jih sprejme, niso nujno strošek, temveč tudi ekonomska priložnost.

NAMESTO SKLEPA

Migracije, ki prispevajo k razvoju t. i. razvitega sveta in sooblikujejo večkulturne družbe, so v osnovi še vedno prisila za revne in izbira za elito. Položaj migrantov je močno odvisen od tega, kako, od kod in kdaj so prišli v deželo imigracije. Niti državam, odprtim za migracijske prilive, niti tistim, ki izvajajo stroge imigracijske kontrole, ni uspelo omejiti ilegalnih vstopov, ilegalnega bivanja in ilegalnega dela migrantov. Prepričanje v vladnih krogih, da je mogoče ilegalne migracije popolnoma odpraviti z varnostnimi ukrepi države in regionalnim in mednarodnim sodelovanjem med ciljnim državami in državami izvira, se je pokazalo utopično. Iluzorno bi bilo razmišljati, da bodo ilegalne migracije odpravljene izključno z državnimi ukrepi in izboljšanim sodelovanjem med izvirno in državo destinacije. »Problem inšpektorja, ki opravlja svojo službo, in problem migranta, ki išče svoj cilj, nista enake narave. To je temeljna težava,« pravi Tapinos (1999: 246).

⁴ V Sarajevu sem lani med raziskovalnim delom opazila, da je v mestu več *jumbo* plakatov, ki opozarjajo na trgovino z ljudmi, kot tistih, ki reklamirajo hrano, avtomobile, obleke in podobne artikle razvitega potrošniškega sveta. Razsežnosti tovrstne trgovine so v veliki meri posledica vojne, revščine, nezaposlenosti. Opozorila so vse bolj alarmantna, vse skupaj daje slutiti, da so kriminalne dejavnosti izven vsake kontrole.

Predstave o prostem pretoku ljudi postajajo dokaj vprašljive tudi znotraj same EU. Varnostno-politična argumentacija in vizije globalne ogroženosti v tej zvezi delujejo kot vsakdanja obrambna igra. Če so po eni strani ilegalne migracije dejanska kršitev zakona, so po drugi strani tudi izraz in dokaz, kot nekateri pravijo, posameznikove svobode, ali bolje, eksistencialne nuje. Nedvomno se za prebivalce iz tako imenovanih tretjih držav vrata EU vse bolj zapirajo. Vnemo držav za preprečevanje ilegalnih migracij je mogoče pojasniti tudi z vidikom varnosti v določeni državi, vendar gre pogosto za izkrivljanje realnosti in delovanje v korist določenih političnih interesov. Poseben problem je ilegalna migracija v povezavi s spremembami na trgu dela in sivo ekonomijo. Ilegalno zaposleni tujci so samo del sive ekonomije, ne pa razlog za njen obstoj, vendar obstaja močna povezava, ker je za ilegalne migrante edini način zaposlitve ilegalno delo.

Kar zadeva možne rešitve, je Evropa doslej najmanj naredila za to, da bi v izhodiščnih prostorih (zlasti v Afriki) prispevala k odpravi vzrokov za beg. Največ pa je naredila za to, da bi zajezila begunske selitve v Evropo. Sicer ne kaže spregledati, da obstajajo na državnih ravneh in tudi na evropski ravni in pri OZN številne pobude, pozivi, konkretni predlogi in načrti za odpravljanje vzrokov za beg, problem pa je v tem, da so bolj ali manj neobvezujoči, zlasti zaradi nejasnega statusa posameznih držav pri financiranju. Pričakovati je torej, da se bo začarani krog ilegalnih migracij nadaljeval tudi v prihodnje.

Etične, politične in ekonomske dileme, ki se odpirajo pri ilegalnih migracijah v slovenskem in evropskem prostoru, bi morda morale preusmerjati fokus tudi v to, da migracijski pretoki niso izključno breme in grožnja varnosti, temveč tudi priložnost in dolgoročna možnost perspektivnega življenja in razvoja tako migrantov kakor tudi domačinov, zlasti ker lahko pričakujemo, da bodo migracijskih gibanj postala še intenzivnejša in da bodo mednarodni migracijski premiki segli tudi v slovenski nacionalni prostor.

Za lokalno in globalno pravičnost ne potrebujemo toge in selektivne imigracijske politike, modelov priseljevanja in vključevanja, moderno opremljene policije in dobro educiranih državnih socialnih služb in nevladnih organizacij. Pristopiti posamezniku brez moči, vpliva in izbire naj bi bila naloga večinskega prebivalstva, vsak dan, v vsaki situaciji. To zgovorno ilustrira dogajanje v

devetdesetih letih v Nemčiji, ko so se vneli ekscesi proti tujcem. Najbolj nevarno je bilo to, da sovražno gibanje ni prihajalo iz desnih radikalnih skupin, ampak iz srednjih slojev. Zaježili ga nista ne politika ne policija, temveč civilni pritiski večinskega prebivalstva in njihove številne iniciative proti sovražnosti do tujcev.

VIRI

Bade, J. K. (2005), *Evropa v gibanju: Migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba / *cf.
 Castels, S. (2002), *Ethnicity and Globalisation: From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage Publications.
 Driessen, H. (1998), The New Immigration and the Transformation of the European-African Frontier. V: Wilson, T., Hastings, D. (ur.), *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*. Cambridge: Cambridge University Press.
 Drolc, A. (2003), Imigranti med evropsko migracijsko politiko in posebnostmi prostora. V: Pajnik, M. (ur.), *Migracije - Globalizacija - Evropska Unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut (147-167).
 International Organization for Migration. [Http://www.iom.int](http://www.iom.int) (20. 3. 2001).
 Massey, D., et al. (1998), *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.

MNZ, Policija (2007). [Http://www.policija.si/portal//statistika/meja/il-prehodi2005.php](http://www.policija.si/portal//statistika/meja/il-prehodi2005.php) (19. 6. 2007).

Papastergiadis N. (2000), *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Cambridge: Polity Press.

Rogers, A. (1999), The Spaces of Multiculturalism and Citizenship. V: S. Vertovec (ur.), *Migration and Social Cohesion* 7. Oxford: Cheltenham (250-265).

Tapinos, G. (1999), *Clandestine Immigration: Economic and Political Issues: Trends in International Migration*. OECD (Annual Report).

Zorn J. (2003), Ritualizacija in normalizacija policijskega nasilja nad prebežniki. *Časopis za kritiko znanosti*, 31, 213-214: 125-159.

- (2005), Strategije izključevanja begunk, beguncev oziroma prosilcev za azil in oseb brez statusa. *Socialno delo*, 44, 4-5: 259-279.

DNEVNI TISK

Delo, Ljubljana, 2. 9. 2005.

Glas Istre, Pula, 26. 1. 2006.

L'espresso, Rim, 17. 5. 2007.

Slobodna Bosna, Sarajevo, 25. 8. 2005.